

**საქართველოს სასჯელაღსრულების დაწესებულებებში არსებული პირობების
შესაბამისობა ევროპის ადამიანის უფლებათა კონვენციის მესამე მუხლთან**

საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლით, დაუშვებელია ადამიანის წამება, არაჰუმანური, სასტიკი ან პატივისა და ღირსების შემლახველი მოპყრობა [1, მე-17 მუხლი]. წამება, აგრეთვე, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის დაცვის ობიექტია. კონვენციის მესამე მუხლის მიხედვით, არავინ შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან დასჯას.

წამების, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის აბსოლუტური აკრძალვა ნათლად მოითხოვს დაუსჯელობასთან ბრძოლას ყველგან, სადაც ის დარღვეულია. მის გარშემო დღეის მდგომარეობით წარმოშობილი შემფოთება დაკავშირებულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო მექანიზმების მიერ ბოლო დროს მიღებული საჩივრების დიდ რაოდენობასთან, რომელთა თანახმადაც სახელმწიფოები ჯეროვნად ვერ ახორციელებენ არასათანადო მოპყრობის ჩამდენ პირისათვის სისხლისსამართლებრივი ან სხვა სახის პასუხისმგებლობის დაკისრებას.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპით, როგორც წესი, ადამიანის უფლებათა დაცვა ხდება ქვეყნის შიგნით, ხოლო თუ ქვეყნის შიგნით არ არის დაცული ადამიანის უფლებები, მაშინ იგი წყდება საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ საერთაშორისო დონეზე. ევროპული სასამართლოს ისტორიაში ბოლო დროს სარჩელთა რაოდენობამ საგრძნობლად იმატა. ეს განპირობებულია 1989 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლით. ნათელია, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში ადამიანის უფლებები სათანადო დონეზე დაცული ნამდვილად არ არის. საქართველოში ევროსასამართლოს იურისდიქცია 1999 წლიდან ამოქმედდა, რამაც შექმნა აქტიური ბაზა საიმისოდ, რომ საქართველოს მოქალაქეებს ეწარმოებინათ საქმეები მათი დარღვეული უფლებების აღსადგენად.

საქართველოს მაგალითზე მრავალი საქმის განხილვა შეიძლება, რომელიც ეხება კონვენციის მესამე მუხლის დარღვევას ციხის პირობებში. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ევროპულ სასამართლოს ვერდიქტის გამოტანისას გათვალისწინებული აქვს კონვენციის როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური ვალდებულებები. ნეგატიური ვალდებულების დარღვევა – სახელმწიფო ორგანოებმა არ უნდა გამოიყენონ მესამე მუხლით გათვალისწინებული არასათანადო მოპყრობის ფაქტები. პოზიტიური ვალდებულება გულისხმობს სახელმწიფოს მოვალეობას

გაატაროს ცალკეული ქმედითი ღონისძიებები ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის მიზნით [2, 2]. საქართველოს შემთხვევაში სტრასბურგის სასამართლო პრაქტიკაში არ არსებობს მესამე მუხლის ნეგატიური ვალდებულების დარღვევის დადასტურების პრეცედენტი. თუმცა სახეზე გვაქვს არაერთი პოზიტიური ვალდებულების შეუსრულებლობა. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თანახმად, სახელმწიფოს აკისრია თითქმის აბსოლუტური ვალდებულება, პატიმრობისას უზრუნველყოს პირის ჯანდაცვა და საჭიროების შემთხვევაში მისი მკურნალობა [3, 62]. საქმე, „პოლოსიანი საქართველოს წინააღმდეგ“, ამის ერთ-ერთი ნათელი მაგალითია. საქმის მასალების მიხედვით, მსჯავრდებულის მიმართ ციხის ადმინისტრაციის მხრიდან არ განხორციელდა სათანადო სამედიცინო მკურნალობა. ადეკვატური სამედიცინო მკურნალობის არ ან არასათანადო დონეზე არსებობა იწვევს ადამიანის ჯანმრთელობის გაუარესებას და ხშირად მის სიკვდილსაც კი. აღნიშნულ საქმეში სასამართლომ პირდაპირ განაცხადა: “მხედველობაში იქნა რა მიღებული სტრასბურგის სასამართლოს წარმოებაში არსებული დაახლოებით 40-მდე განაცხადი საქართველოს წინააღმდეგ, რომლებიც უკავშირდება საქართველოს საპატიმრო დაწესებულებებში არასათანადო სამედიცინო მკურნალობას, სასამართლომ დაადგინა, რომ სახეზეა სისტემური პრობლემა, რომელიც უკავშირდება ციხეებში არსებულ პატიმრებთან არასათანადო სამედიცინო მომსახურების აღმოჩენას” [4]. საბოლოოდ რომ ვთქვათ, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მესამე მუხლის დარღვევა.

ბუნებრივია, რომ პიროვნების დაპატიმრება და დაკავება ყოველთვის იწვევს ტანჯვას. ღონისძიებები, რომლებიც პიროვნებას თავისუფლებას ართმევს, შესაძლოა შეიცავდეს ასეთ ელემენტს და ეს მესამე მუხლის აბსოლუტურ არსს არ ეწინააღმდეგება. საპატიმრო დაწესებულების თანამშრომლის ქმედება იმ შემთხვევაში არღვევს არასათანადო მოპყრობის, წამებისა და ღირსების შემლახველი მოპყრობის აკრძალვას, თუ იგი ცდება ტანჯვისა და დამცირების გარდაუვალი ელემენტის ზღვარს. წამების აკრძალვა თავისი არსით აბსოლუტური უფლებაა. სტრასბურგის სასამართლოს კრიტერიუმებით, ქმედება რომ წამებად ჩაითვალოს, აუცილებელია კუმულაციურად არსებობდეს: 1. განსაკუთრებული სისასტიკე და ტანჯვა გარკვეული დროის განმავლობაში; 2. განზრახი ქმედება; 3. მიზანი – ინფორმაციის ან აღიარების მოპოვება; ან მსხვერპლის დასჯა. ასევე აუცილებელია სისასტიკის მინიმალური ზღვარი ქმედების მესამე მუხლით კვალიფიკაციისათვის.¹

თავდაპირველად, ევროპული სასამართლო ყოყმანობდა დაედგინა, რომ ციხის პირობები სადავო საკითხი იყო კონვენციის მესამე მუხლის მიხედვით. შემდგომში

¹ sisastikis minimaluri zRvari, rogorc termini, didi xania damkvidrebulia evrosasamarTlos praqtikaSi. imisaTvis, rom qmedeba konvenciis mesame muxlis darRvevad dakvalificirdes, saxeze unda iyos arasaTanado mopyrobis maRali intensioba. yoveli axali SemTxvevis dros konkretuli faqtidan gamomdinare xdeba Sefaseba jdeba Tu ara qmedeba konvenciis mesame muxlis farglebSi.

ადამიანის უფლებების სტანდარტების ზრდამ და პრეცედენტული სამართლის განვითარებამ გავლენა იქონია ევროპულ სასამართლოზე. შედეგად დადგინდა, რომ პიროვნების მუდმივი მოთავსება ისეთ პირობებში, რომელიც საერთაშორისო სტანდარტებს არღვევს, შესაძლოა არღვევდეს კონვენციის მესამე მუხლის დებულებებსაც.

საქართველოს პატიმრობის კოდექსის მე-15 მუხლით გათვალისწინებულია ბრალდებულის/მსჯავრდებულის საცხოვრებელი პირობები. კოდექსში შავით თეთრზე არის დაფიქსირებული პირის უფლებები – იცხოვროს ნორმალურ პირობებში, რომელიც არ შეურაცხყოფს მის ღირსეობას. საქმეში, „გორგილაძე საქართველოს წინააღმდეგ“, დარღვეულია პატიმრობის კოდექსით გათვალისწინებული უფლებები და საცხოვრებელი პირობები. განმცხადებლის მიხედვით 48 კვადრატული მეტრი ფართობის მქონე საკანში 60-70 პატიმარი იმყოფებოდა. საპირფარეშო არ იყო საკნის დანარჩენი სივრცისგან იზოლირებული, არ იყო ბუნებრივი განათება და იზოლაცია; ზაფხულში საკანში ტემპერატურა 35-40 გრადუსს აღწევდა; არც ერთ პატიმარს არ ჰქონდა გასეირნების უფლების გამოყენების შესაძლებლობა. ასეთი შემთხვევების დროს შეიძლება ითქვას, რომ პატიმრობის პირობებმა შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის მესამე მუხლის დებულებების დარღვევა. სწორედ ამიტომ, სასამართლომ დაადგინა, რომ გათვალისწინებული სიტუაციის თანახმად, ადგილი ჰქონდა მესამე მუხლის პოზიტიური ვალდებულებების დარღვევის ფაქტებს. სასამართლოს მოსაზრებით, ის ფაქტი, რომ მოსარჩელე იძულებული გახდა ეცხოვრა, დაეძინა და ტუალეტით ესარგებლა ერთსა და იმავე საკანში სხვა დანარჩენ პატიმრებთან ერთად, საკმარისი იყო გამოეწვია ტანჯვა. ეს ინტენსივობით აღემატება ტანჯვის იმ დონეს, რომელსაც ციხის პირობებში ყოფნა გულისხმობს. ასევე გამოეწვია შიშის და ტკივილის გრძნობა, რაც განსასჯელის შეურაცხყოფისა და დამცირებისათვის საკმარისია.

როგორც ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, პოზიტიური ვალდებულებები არ არის შედეგზე ორიენტირებული. ისინი გულისხმობენ მოცემულ სიტუაციაში სახელმწიფოს მხრიდან მაქსიმუმის გაკეთებას. სახელმწიფოებმა მუდმივად უნდა გაითვალისწინონ ის ფაქტი, რომ პოზიტიური ვალდებულებების ჩამონათვალი ამომწურავი არ არის და ადამიანის უფლებების სტანდარტების ზრდასთან ერთად სახელმწიფოების პოზიტიურ ვალდებულებათა სიაც შეიძლება გაიზარდოს [3, 87].

ამრიგად, ზემოთ აღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, იმედს ვიტოვებთ, რომ სტრასბურგის სასამართლო პრაქტიკაში იკლებს საქართველოს წინააღმდეგ წარდგენილ სარჩელთა რაოდენობა არა მხოლოდ პატიმრობის პირობების დარღვევის გათვალისწინებით, არამედ ადამიანის სხვა ფუნდამენტური უფლებების დაცვის კუთხითაც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია. 1995.
2. Mowbray A. 2004. The Development of Positive Obligations under the ECHR by the European Court of Human Rights.
3. ბოხაშვილი ბ. 2009. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებით გათვალისწინებული პოზიტიური ვალდებულებები – პრეცედენტული სამართლით დადგენილი უახლესი სტანდარტები. *ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე გამოწვევები*. კორკელია კ. (რედ). თბილისი.
4. წამების საწინააღმდეგო ევროპული კომიტეტის მე-3 ზოგადი კომენტარი.